

27 MAYIS 1960 İHTİLAL DÖNEMİ; İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİ

Hanife KURU

CHP'nin yirmiyedi yıllık iktidarını sona erdiren DP iktidarı; 27 Mayıs 1960 günü kendilerine Milli Birlik Komitesi (MBK) adını veren bir grup genç subayın ordu adına iktidara el koyması ile sona erdi. "Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini ele almıştır" bildirisinde iktidara el koyma gerekçesi açıklanmaktadır: "... Bu hareketi silahlı kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partilerüstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş durumdadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa ve zümreye karşı değildir."¹ Bildiride kamuoyuna en kısa zamanda seçimlerin yapılması ve çok partili siyasal yaşama dönülmesi mesajı verilmektedir.

Aynı gün saat 15.00'de Genelkurmay Başkanlığı'nda gerçekleştirilen basın toplantısında da özellikle amacın "Türkiye'de demokrasiyi saplandığı çıkamaz sokaktan kurtarmak istedik. Hiçbir şahsi ihtirasımız yoktur. Sadece millete hür ve serbest seçimlerin yapılması imkânını sağlamak gayesiyle hareket ettik" olduğu belirtilmiştir. Gürsel'in 16.00'da radyodan yayınlanan konuşmasında DP iktidarı ağır bir dille eleştirilmiş fakat bütün amacının "süratle temiz ve dürüst bir demokratik nizam" kurmak ve "devlet idaresini millet iradesine terketmek" olduğu hassasiyetle ifade edilmiştir.²

Sabahın erken saatlerinde çekilen bir mesaj üzerine Ankara'ya gönderilen İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord.Prof.Sıddık Sami Onar, Naci Şensoy, Hüseyin Nail Kubalı, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ragıp Sarıca, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli, Muammer Raif Seviğ, götürüldükleri Genelkurmay Başkanlığı'nda, Şûra Toplantı Salonu'na alındılar. Gürsel şu konuşmayı yaptı: "Biz üniversiteye inanıyoruz. Yalnız inanmıyoruz, iman ediyoruz. Sizi çağırmanın nedeni bize derhal bir Anayasa yapın. Bunu en kısa zamanda başarmanızı rica edeceğim. Zira biz üç ay içinde seçimlere gidip iktidarı sivil idareye bırakmak kararındayız."³ Gürsel'den sonra konuşan S.S. Onar, yapılan hareketi övdü, DP iktidarının anayasa dışı hareketlerle meşruiyetini kaybetmiş bulunduğunu, bu bakımdan ordunun müdahalesinin bir

hükümet darbesi olmayıp, tamamen meşru bir hakkın kullanılması olduğunu belirtti.

S.S.Onar, kamu hizmetlerinin kesintisiz yürütülmesi için yeni hükümetin kurulması gereğini ifade etti. İhtilâli gerçekleştiren subayların oluşturduğu MBK'de hükümetin asker mi, sivil mi olacağı tartışıldı. Sonunda Sıtkı Ulay'ın Ulaştırma, Muharrem Kızıloğlu'nun İçişleri Bakanlığı'na getirilmesi ve diğer bakanlıklara da sivillerin getirilmesi kararlaştırıldı. MBK Başkanlığı, Başbakanlık, vekâleten Millî Savunma Bakanlığı ve Başkomutanlık yetkileri Gürsel'e verildi.

Siyasi Parti faaliyetleri, hemen 27 Mayıs sabahı MBK'nin 3 numaralı bildirisi ile durdurulmuş, 13 numaralı bildiri ile de partilerin siyasi faaliyetleri yeni Anayasa yürürlüğe girinceye kadar yasaklanmıştır. Bu süreçte MBK en büyük desteği üniversite temsilcilerinden gördü. S.S.Onar'ın başkanlığındaki Anayasa Komisyonu tarafından hazırlanan ilk rapor, 27 Mayıs İhtilâli'nin hukukî yönünü açıklıyordu. Başlangıçta, yönetime el koyan silâhli kuvvetlerin belirtilen amaçları, tarafsız bir yönetimin denetlediği serbest seçimleri yaparak, iktidarı seçimleri kazanan partiye devretmekti. Gürsel'in 26 Mayıs 1988 tarihli demecinde DP de dahil olmak üzere bütün partilerin seçimlere katılmaları için izin verileceği açıklanmıştı. 28 Mayıs'ta sunulan bu ilk rapor, DP'lileri devirmeleri için orduya bütünüyle yeni ve meşru bir motivasyon verdi.⁴ "Bugün içinde bulunduğumuz durumu, adi ve siyasi bir hükümet darbesi saymak doğru değildir. Devlet, hukuk, adalet, ahlak, amme menfaati ve amine hizmeti fikrini temsil etmesi ve amme haklarını koruması gereken siyasi kudret maateessüf aylardan, hatta senelerden beri bu mahiyetini kaybetmiş, şahsi nüfuz ve ihtiraslarla zümre menfaatini temsil eden maddi bir kuvvet haline gelmiştir. Herşeyden evvel hukuka bağlı, sosyal bir kuvvet olması lazım gelen devlet kudreti, bu ihtiras ve nüfusun tahakkuku vasıtası haline getirilmiştir. Bunun içindir ki siyasi kudret; asıl devlet kuvveti olan ordusuyla, adliyesi ve barolarıyla her türlü bağlantısını kaybederek, devletin öz ve ana müesseselerine ve Türkiye'nin dünya devletler camiasında medeni bir devlet olarak layık olduğu yeri muhafaza etmesi bakımından olağanüstü değer ve ehemmiyette olan Atatürk İnkılâplarına karşı düşman durumuna düşmüştür..."⁵

Rapor, askeri müdahaleyi ve MBK'nin tutumunu haklı görmektedir. Meşru ve sosyal düzeni yeniden kurabilmek için alınması gereken iki tedbir üzerinde durulmuştur: "Birincisi amme hizmetlerini gerçekleşmesi istenilen ve milletçe özlenen demokratik icaplara şimdiden uygun olarak yürütecek ve insan hak ve hürriyetlerini koruyacak, amme menfaatlerini gözetecek fiili ve geçici bir hükümet kurarak idareyi devam ettirmek. İkincisi, devletin ihlal edilmiş ve

işleyemez bir hale gelmiş Anayasası yerine, bir hukuk devletinin gerçekleşmesini sağlayacak devlet organlarını kuracak ve sosyal müesseselerin hak ve adalet prensiplerine, demokrasi esaslarına dayanmasını temin edecek bir anayasa hazırlamak, ayrıca milletin gerçek idaresinin ihzarına imkan verecek bir çoğunluk istibdadına mani olacak siyasi kuvvetin soysuzlaşmasını önliyecek esaslar dahilinde bir seçim kanunu meydana getirmek." ⁶ Raporu dinleyen Gürsel Anayasa tasarısının 15 gün içinde hazırlanmasını istemiştir.

27 Mayıs sırasında bir grup subay seçimlerin yapılarak, iktidarın kazanan partiye devretmek eğilimi, Üniversite temsilcilerinin tepkisine yol açtı. Tüm milletvekilleri tutuklanmadıkça meşruluk temellerinin kalmayacağına belirtilmesi üzerine subaylar bu doğrultuda hareket ettiler.⁷ MBK'nin ayrıcalık gütmeden bütün DP'liler hakkında dava açma kararını Harp Okulunda tutuklu bulunan 191 kişinin Yassıada'ya sevki izledi.. Aynı günlerde Celal Bayar ile Adnan Menderes de Yassıada'ya sevk edildiler. İnkılâp hükümetinin 13 numaralı bildiri ile siyasi parti faaliyetlerini yasaklayan tutumu endişe yaratmış, toplumun DP baskısından kurtulurken başka diktaya sürüklenmesi olasılıkları ülkede tartışılmaya başlamıştı. Devlet memurlarının siyasete karışmalarını yasaklayan bir yasa tasarısının önerilmesi kuşkuların artmasına yol açtı. 27 Mayıs İhtilâli kendi başına bir politik otoriteye dönüştürülüyordu. "Hiç bir partiyi tutmayacak" ve "onlarla birlikte olmayacaktı."⁸

MBK'nin radikal kanadı Türk toplumunun aşırı politizasyonunu engellemek için siyasi partilerin Ocak-Bucak teşkilâtlarını kapatmayı uygun görmüştür. 6 Temmuz'da yürürlüğe giren 8 No'lu 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'na ek geçici kanun ile partilerin Ocak-Bucak teşkilâtları kapatılmış, gençlik ve kadın kolları örgütlenmesi sınırlandırılmıştır. Üç partinin 140.000 ocak ve 14.000 bucak teşkilâtının kapatılması kararı karşısında CHP uygulama ile köylülerin siyasal katılım sürecinin dışına itileceğini, DP iktidarı döneminde yaşanan olumsuzlukların nedeninin Ocak-Bucak teşkilâtları olmadığını ileri sürmüştür.

Gelişmeler üzerine İnönü erken seçimlere gidilmesini önerdi. İnönü, "seçimlerin biran önce yapılmasında, sayılamıyacak kadar çok millî menfaat vardır!" demektedir. Erken seçimler ülkede siyasi, ekonomik, mali istikrar için gerekiyordu. Halk, ancak seçimlerden sonra kurulacak rejime güven duyabilirdi. Böylece CHP lideri hem ihtilâlin siyasi yapının üstünde politik içerik kazanmasına karşı çıkmakta, hem de genel seçimi erkenden gündeme getirerek yeni iktidarın sahipliğine oynamaktaydı.⁹ Gürsel'e göre seçimler için epey zamana ihtiyaç vardı. Onar da Gürsel'i destekliyor, seçimleri çabuklaştırmanın hata

olduğunu, öncelikle anayasanın hazırlanması gerektiğini savunuyordu.¹⁰ Seçimlerin üç ay içinde yapılamıyacağı, 1961'in beklenmesi sözleri, hem MBK'de, hem eski siyasetçiler arasında örneğin Bölükbaşı tarafından ifade edilmeye başlandı. İnönü'nün artık MBK ile aralarında direkt irtibat yoktu. İhtilalin hemen başında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na "... bunlar gelirler, ama gitmesini bilmezler!" değerlendirmesinde bulunan İnönü haklı çıkmıştı.¹¹ İhtilâl'in CHP'den uzaklaştığı, sertleştiği bu dönemde CHP'nin kuruluş yıldönümü olması münasebetiyle İnönü, siyaset yasağını delmiş ve topluma dünden söz açarak o güne değinmede bulunmuştur; "Üç ay zarfında, 27 Mayıs'tan evvelki cemiyet ve siyaset hayatımızı artık hatırlamaz olmuş gibi bir halimiz var. Geçen iktidar başındakiler, yeni usul marifetlerle, seçimi hiçbir zaman kaybetmemek hayaline kapılmışlardı. Polis ve jandarma elde bulunursa, adalet tesir altında olursa, söz söyleyebilecek vatandaşlar, nimetle veya kahırla susturulursa, serbest fikir söylemek basında ve Meclis'te imkânsız hale getirilirse, halk kıpırdayamaz ve aciz kahr sanılırdı. İdareciler, her milletin bu yola sapmış idarecileri gibi, halk'ın hakiki düşüncesini, halk'ın potansiyel kuvvetleri'ni anlamaz ve görmez hale gelmişlerdi... Şimdi hepimiz için mühim olan tek mesele, içinde bulunduğumuz inkılâp devrinin, başladığı başarı ile şerefle sona ermesinin, memleketimiz bakımından başlıca selamet yolu olduğu üzerinde, vatandaşların anlayışını toplamaktır. İnkılâp devri 1961 Ekiminde, Büyük Millet Meclisi'ne vazifenin devri suretiyle nihayete erecektir." Böylece, İnönü MBK'nin 1961 Ekiminde iktidardan uzaklaşması gerektiğini belirtiyordu. CHP, MBK'nin partilerüstü tutumunu, 27 Mayıs'ın büyük anlamını tahrif etmek ve dolayısıyla 27 Mayıs'tan beklenen neticeyi tehlikeye atmak olarak görüyordu.¹²

MBK kendi içinde bağımsız bir yapıyı temsil ediyordu. Komite, ılımlılar ve radikaller olmak üzere iki gruptan oluşuyordu. İlimliler, biran önce iktidarı sivillere devretmekten yana tavır sergiliyorlardı. Bu tavır geçici anayasanın birinci maddesine bağlılıklarının sonucudur. Radikaller, dört yıllık bir süre iktidarda kalarak bazı toplumsal reformları gerçekleştirmek istiyorlardı. Konu, komite üyelerinin dışında Silahlı Kuvvetlerin içinde de işleniyordu.¹³

MBK ve hükümetin reform çabaları içinde yer alan 114 sayılı Üniversitelerde reform yapılmasını öngören yasal uygulama, 147 öğretim üyesinin tasfiyesi ile sonuçlandı. Bu uygulama, basın, üniversite ve siyasi çevrelerde tepkiye yol açtı. Daha önce 42 sayılı yasa ile ordudan 4000'den fazla subay emekli edilmişti. MBK'nin üzerinde yoğun baskılar mevcuttu. Anayasanın ve Seçim Yasası'nın Kurucu Meclisce hazırlanması fikri komiteye geldiğinde, radikallerin buna karşı çıkmaları ayrılığı iyice su üstüne çıkarttı. Bir görüşün, diğerini safdışı

bırakması tarihsel bir zorunluluktur. Burada erken davranarak iktidarı belirlenen zamanda devretmek isteyenler oldu. MBK'den 14 üye tasfiye edildi.¹⁴

İnönü ve CHP'nin seçim istemi, Gürsel'in karşı tavır almasına yol açmıştı. Ancak 6 Ağustos'ta Gürsel'in İnönü'yü, 26 Ağustos'ta İnönü'nün Gürsel'e iade ziyareti aradaki soğukluğun giderilmesini sağladı. "Ondörtlerin" atılması sonucu MBK'de tam bir konsensus sağlanabildiğini söylemek doğru değildir. Gürsel ve üyeler kendi politikalarına karşı çıkan herkesi uzaklaştıramamıştı. Esas sorunları, MBK üzerinde tam bir otorite sağlamak ve kısa sürede siyaseti askerlerden kurtaracak politikaları hayata geçirmektir. Kurucu Meclis'in kurulması ile ilgili yasa 16 Aralık'ta yasallaştı. Kurucu Meclis ilk toplantısını 6 Ocak 1961'de yaptı ve yasama görevlerini MBK ile paylaşmaya başladı. Böylece Sivil yönetime doğru ilk önemli adım atılmıştır.¹⁵

Kurucu Meclis'in açılışının hemen ardından 12 Ocak 1961'de hükümet, siyasal partilerin yeniden faaliyetlerine izin verdi. CHP'liler, kararı soğukkanlılıkla karşıladılar. İçişleri Bakanı Muharrem Kızıloğlu'nun yayımladığı bildiriye göre yeni partilerin kurulmasına şartlı olarak izin verildiği belirtiliyordu. 1950-1960 döneminin iktidarı olan ve Anayasa'yı ihlalle suçlanan DP'nin aynı ad altında siyasal hayata dönemiyeceği ve DP'nin ileri gelenlerinin siyaset yapamayacakları kabul edilmişti. Herkesin özgür ve serbest olarak siyasal faaliyette bulunması sözkonusu değildi. DP'nin kapatılması ile ülkenin siyasal yaşamında önemli bir boşluk meydana gelmişti. Siyasi faaliyetlere izin verilmesi, siyasi yasağın dışında kalan eski demokratların yeni şahsiyetler ile eski DP örgütüne dayalı yeni örgütlenmelerini kısa sürede olanak sağladı.¹⁶

11 Şubat 1961'de Türkiye Adalet Partisi(TAP) kuruldu. Aynı gün Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi, Çalışma Partisi, Memleketçi Parti, Türk İşçi ve Çiftçi Partisi, Mutedil Liberal Partileri de İçişleri Bakanlığı'na kuruluş başvurularını yaptılar. 13 Şubat 1961'de de Yeni Türkiye Partisi (YTP), Düstur Partisi, Güven Partisi, Millete Hizmet Partisi kurulmuştur. Çoğu kısa ömürlü olan yeni partiler arasında AP ve YTP, DP tabanına dayalı siyaset güdüyorlardı.

AP'nin genel başkanlığına, genelkurmay eski başkanı emekli orgeneral Ragıp Gümüşpala getirildi. 27 Mayıs'tan sonra genelkurmay başkanlığına getirilen Orgeneral Gümüşpala, orduda yapılan büyük tasviye hareketi ile emekliye sevk edilmişti. MBK'ne kırgındı. İzmir'de muhalif bir parti kurulmak üzereydi. Eski demokratlardan Mehmet Yorgancıoğlu'nun girişimi ile Gümüşpala ile başlayan temaslar, İstanbul'da eski DP'liler, Ankara'da Emekli subaylarla sürdürüldü.

Gümüşpala'nın MBK tarafından emekliye sevk edilmiş olması eski DP'lilerin bu girişimi olumlu karşılamalarını sağladı. Ayrıca yapılan hesaplara göre yeni partinin başında emekli bir genelkurmay başkanı bulunursa ordu bu partinin pek de üstüne gelmeyecekti.¹⁷

AP, kapatılmış DP tabanına dayalı doğal bir muhalefet örneği oluşturmasına karşın YTP, MBK'nin görevlendirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. MBK'si DP resmen kapatılmadan önce DP'nin sahip olduğu dört milyon seçmenin farkına varmıştı. Bu oy potansiyelinden yararlanmak için Bayar-Menderes grubundan bağımsız eski DP'lilerle birlikte bir parti kurulması düşünüldü. İnkılâp Partisi adıyla kurulacak siyasi örgütlenme MBK'de yer alan üst düzey subaylarca reddedilince, MBK'nin partilerüstü olmasında karar verildi. Aktif siyasette yer almayan MBK bundan sonra DP tabanına dayalı intikamcı siyasetten uzak bir parti kurulmasını destekledi. Bu amaçla DP içindeki eski muhaliflerin yeni parti kurmasını önerdiler. Ekrem Alican, Menderes'le ters düşünce 1955'te DP'den ayrılmış ve Hürriyet Partisi'nin kurucuları arasında yer almıştı. 27 Mayıs İhtilâlinden sonra Gürsel tarafından Maliye Bakanlığı'na getirildi. Gürsel'in bizzat teşviki ile de YTP kuruldu. Demokratların siyasi kontrolünü sağlayabileceğini düşünen MBK başlangıçta YTP'ne sempati duyuyordu.¹⁸

Ordunun yönetimi sivil iktidara devretmek düşüncesiyle seçimlerin yapılmasına karar vermesi, kurulmakta olan siyasi partiler arasında siyasal miras kavgasını başlatmıştır. AP, YTP, Cumhuriyetçi Köylü ve Millet Partisi (CKMP), kendilerini DP'nin gerçek mirasçısı ilan etmişlerdi. Bu durum, bu partilerin "kuyruk" ve "düşük" partiler olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. Gümüşpala, eski demokratları küçük düşürmeğe yönelik "kuyruk ve düşük" biçimindeki söyleme sert çıkmış "kuyruk, düşük yok, vatandaş var" ifadesi ile eski demokratlar üzerinde etkisini arttırmıştır. Ancak uzun süre bu kelimeler basın ve radyoda kullanılmaya devam etmiştir.¹⁹

Sürdürülen yayınlarla ilgili olarak Metin Toker, Akis'te 7 Ağustos 1961'de "Sakin Sakin Konuşalım" başlıklı bir başyazı yazarak: radyo yayıncılığındaki ilkesizliği şu cümlelerle vurgulamıştır: "Radyo'da pek gecikmiş bir 'Düşükler Edebiyatı' suni şekilde ısıtılıp sunuluyor. Bir devlet radyosunun ağırbaşlılığıyla bağdaşamayacak kulak tırmalayıcı tabirler konuşmalar da peşpeşe sıralanıyor. 'Boynuz Tüccarı', 'Politikacı Azmanı', 'Haramiler Reisi', bunların sadece birkaçıdır. Bunlar düşüklerin gayrimeşru iktisaplarının hikayesi sırasında kullanılıyor."²⁰

Yassıada Mahkemelerinin sürdürdüğü, eski demokratların horlandığı bu ortamda, AP'nin Adalet adını alması bir rastlantı değildir. DP tabanına yönelik bir mesaj verilmektedir. AP Genel Sekreteri Şinasi

Osma, "Biz münfesih DP'nin temiz kalmış, kirli bir işe girmemiş mensuplarını elbette sinemize alacağız" açıklaması ile partisinin eğilimini açıkça ortaya koymuştur. AP, DP'nin oylarını toplama çabası içindeydi. AP parti çatısını genişletebilmek için CKMP ve Birlik Partisi ile görüşmelerde bulunuyordu. AP'nin DP eksenli, 27 Mayıs karşıtı sert muhalefeti rahatsızlık yarattı. Gürsel, Kurucu Meclis'te "ayırıcı tezvirilere girenleri" uyardı: "DP'yi eski pervasız alışkanlıkları içinde yeniden hortlatmaya çalışanlar vardır. Bunlar ateşle oynadıklarının farkında değildirler. Düşündüklerinde asla muvaffak olamayacaklardır."

²¹ Gümüşpala, bu yazı üzerine MBK ve hükümete tam ittihadla bağlı olduğunu, hiçbir partinin devamı olmadıklarını belirtti.

Gürsel ile yaptığı görüşme sonrasında ise, Gümüşpala "aramızdaki fena fikirlileri icap ederse kanuna teslim edeceğiz" demek durumunda kaldı. Tekrar edilen bu açıklamalar Gürsel başta olmak üzere devlet yetkilileri ve muhalefeti ikna edemedi. AP içindeki eski demokratlar takibata alındılar. AP Genel başkan yardımcısı Mehmet Yorgancıoğlu ve üç arkadaşı "amme ve nizam huzurunu bozucu faaliyette bulunduğu gerekçesi ile İzmir Valiliğince gözetim altına alındı. Sanıklar DP'yi ihya etmek, AP'yi DP'nin devamı olarak göstermek ve halen mahkemeleri sürmekte olan eski iktidar idarecilerini yine iktidara getirmek amacıyla hareket ettikleri iddia olundu. AP Genel İdare Kurulu tarafından yayınlanan bildiriye konuya yönelik olarak, "Teşkilâtı kurarken üzerinde hassasiyetle durduğumuz prensipler, vazife alanların hangi partiden değil, milli hisleri kuvvetli, siyasi hayatı sadece memlekete hizmet için bir vasıta telakki eden sağlam karakterli kimseler olmasıdır. Bu prensiplerle İzmir'de kurulmuş olan teşkilâtımızdan üç arkadaşımızın nezaret altına alınmış olmaları sadece bir ihbar üzerine olup, en kısa zamanda neticelenmesine inanıyoruz" denilmiştir.²²

Siyasi faaliyetler 1 Nisan 1961 tarihinden itibaren serbest bırakıldı. Gümüşpala, yurt gezisine çıktı. Kamuoyunda AP'nin kapatılacağı ve teminat altında olmadığı, bu partiye girenler hakkında takibat yapılacağı, hatta eski demokratların mecburi iskana tutulacakları gibi nahoş ve üzücü haberlerin yayıldığı duyuldu. AP tarafından vatandaşlara, partinin diğer partiler gibi teminat altında olduğu ve yapılan bu tezvirat için kanuni mevzuat dahilinde ilgili makamlara başvurulması bildirildi.

YTP ise toplumun iki düşman kampa bölünmesini önlemek için ihtilâl sonrası oynadığı uzlaştırıcı rolü sürdürmektedir. DP'nin kapatılması ile oluşan boşluğu doldurmaya çalıştıklarını ve böylece memlekette siyasi dengeyi sağlayacaklarını, Türk toplumunu kutuplaşma ve sınıflaşmalardan korumanın mutlak bir zorunluluk olduğunu, kutuplaşmanın toplumu kardeş çatışmalarına sürükleyeceğini açıklamışlardı. "İhtilal çıkarmak, partilerini ihya etmek isteyen DP'lilere

aman vermeyeceğim" diyen Gürsel'e Alican "yeni kurulan partilerde dürüst, temiz ve rejime içtenlikle inanmış, DP'lilerin yer alması karşısında derhal telaşa kapılmanın doğru olmayacağını" belirtmek zorunda kalmıştır.²³

CHP, AP'ye yönelik muhalefetini DP ve onun kalıntıları meselesi olarak gündeme getirmiştir. AP kendisini şu şekilde savunmaktadır; "... CHP'den gelip DP'li olanlar, sonra kısa bir süre Hürriyet Partisine geçtikten sonra tekrar CHP'ye dönenler, yarın yine dönecek olanlar arasında bakanlık mevkilerini işgal etmek ve iki meclisi dolduracak adette milletvekilliği yapmış olanlar çoktur. Son on yıl ve evvelki devrin, bu tip şahsiyetlerinin bir kısmı halen idare kadrolarında vazifededirler."²⁴ AP'nin "Karşımızdakiler ise hergün biraz daha sol ve sosyalist temayüllerini ortaya koyanlardır" ifadesi, Sosyalist Partinin eleştirilerine yol açmış, AP kültür bakımından seviyesiz ve gerici olarak nitelendirilmiştir.

Anayasanın referandumuna sunulması üzerine 22 Haziran 1961'de partilere propaganda izni verildi. MBK bu iznin başka konulara saptırılmamasını istedi. CHP, Diyanet İşleri Başkanlığı, Barolar Birliği Anayasaya "evet" verilmesini istiyorlardı. YTP de yeni anayasaya evet diyeceğini açıklamıştı. AP kampanya süresince ikili söyleme dayalı bir siyasa izledi. AP parti bülteninde AP idarecileri sıfatıyla anayasayı desteklediklerini, ancak "Atatürk'ün 'Hiçbir kuvvet Türk milletinin kendi kaderini kendisinin tayin etmesine mani olamayacaktır' vecizesinde ifadesini bulan hakikatlerin ışığı altında bizler ve son demokrasi mücadelelerinde olgunluğunu ispat etmiş milletimizin sağ duyusuna inanıyor, son ve kat'i hükmü yine ondan bekliyoruz." denilmektedir. Buna göre, AP'nin milleti yeni anayasa için olumlu kullanmaya açık daveti sözkonusu değildir. Sadece kanunun AP idarecileri tarafından desteklendiği belirtilmektedir.²⁵

Bu açıklama üzerine AP GİK üyesi ve Gençlik örgütü başkanı Mukbil Özyörük istifa etti. Memleketçi Parti, AP'ni anayasa hakkındaki gerçek düşüncesini açıklamaya davet etti. CKMP, AP'nin ayırıcı tavrını sürdürdüğünü belirtmiştir. Ancak AP izlediği siyasaı sürdürmeye devam etmiştir. Gümüşpala, radyoda "Anayasaya evet" dediklerini açıklarken, aynı radyoda konuşan Kamuran Evliyaoğlu, "mesele bizim için evet veya hayır meselesi değildir. Anayasa'nın hukuk devleti yapısına evet diyor ve canı gönülden alkışlıyoruz. Fakat sosyal devlet esasına gelince, bizim görüşümüz ve prensiplerimize uymuyor" eleştirisini getiriyordu. Gerçekte ise AP'nin anayasa aleyhindeki söylemi fısıltı gazetesi aracılığı ile sürdürüldü. "Hayır demekté hayır vardır"; "Gözlerime bak ne dediğimi anlarsın" sloganları kamuoyu üzerinde oldukça etkili oldu. Eski demokratlar birbirlerine Anayasa'nın

dibacesi ortada durdukça bu anayasaya olumlu oy vermeyeceklerini belirtmişlerdi.²⁶

AP'nin muhalif tutumunu sürdürmesi üzerine, MBK'nde AP'nin geleceği tartışıldı. Fahri Özdilek, AP'nin kapatılmasını önerdi, sivil otorite bu gelişmeyi engelledi. General Cemal Tural, amacı AP'yi sindirmek olan bir bildiri yayınladı. DP'nin hortlatılması ve DP'nin iktidara dönüşüne karşı orduda bir hareket belirdi. Gizlenmesine lüzum görülmeyen bu hareket Silahlı Kuvvetler Birliği (SKB) olarak anılıyordu. SKB, seçimlerden sonra meclis açılmadan TBMM'nin önlenmesi ve ordunun tekrar iktidara el koyması gerektiğini düşünmektedir.²⁷ Gerilimin gün be gün arttığı bu süreçte eski DP'lilerin kamuoyuna açık duruşmaları Yassıada'da devam ediyordu.

Dörtbuçuk ayda hazırlanan Anayasa için 9 Temmuz 1961 günü referandum yapıldı. Oy verenlerin % 61.7'si evet, % 38.3'ü hayır demişti. Sonuç değerlendirmesinde CHP'si % 61.7 evet'e sahip çıkmıştır. Böylece % 38.3'ü bulan hayır oyları kapatılmış DP'lilere ait görülmüştür. Referanduma bu açıdan bakıldığı takdirde yapılan oylamanın bir anayasa oylamasından ziyade bir eski CHP-DP mücadelesi olduğu düşünülebilir. 1961 anayasası her anayasa gibi bazı gelişmelerin, özel durumların ve uzlaşmaların yarattığı bir belgedir. Oy veren vatandaşlar içinde bir avuç insanın Anayasa tasarısını okuduğu düşünüldüğünde, sonucu ruhi eğilimler ve ihtibaslar belirlemiştir demek mümkün. Toplumda beliren genel eğilim ise bir an evvel parlamentonun kurulması ve normal hale geçmesidir.²⁸

Anayasanın halkoyuna sunulması ile 157 sayılı Kurucu Meclis Anayasasının 33. maddesi gündeme gelmiştir. Bu maddeye göre: "TBMM genel seçim tarihi, halkoyu belli olduktan sonraki ilk haftanın cuma günü yapılacak Kurucu Meclis birleşik toplantısında TBMM'nin engeç 29 Ekim 1961'de görevine başlamasını sağlayacak şekilde tespit edilir" deniliyordu.²⁹ Kurucu Meclis sözü edilen yasa gereği oybirliği ile 15 Ekim'de seçimlerin yapılması ve 10 Eylül'den itibaren seçim propaganda faaliyetlerinin başlaması kararını aldı.

AP, YTP ve CKMP, "1946 ruhuna" sahip çıktılar. AP tek başına iktidar arayışı içindedir. AP ile YTP'nin birleşmesi üzerinde duruluyordu. AP içindeki eski demokratlar YTP ile birleşmede ısrar ederlerken, muhafazakarların CKMP ile birleşme eğilimi ortaya çıkmıştı. Emekli subaylar ise, partinin şansının yeterli olduğunu belirtiyor, her türlü birleşmeye karşı çıkıyorlardı.³⁰

Anayasa oylamasında tek hayır diyen AP'ni asker gözetim altında tutuyordu. Rejime karşı provakasyonlar artmaya devam ediyordu. Devlet başkanı Gürsel tarafından AP'ne sert bir ihtar mektubu gönderildi. Mektupta AP'nin izlemiş olduğu siyaset eleştirilerek, partide

esaslı bir tasfiye isteniyordu. AP Genel başkanı Gümüşpala verdiği yanıtta yeni düzenlenen ortamda partisinin hayal kırıklığına uğratıldığını belirterek, "YTP genel başkanı son gezilerinde her gittiği yerde 'Biz DP'nin yerine oturduk' diye tekrarlar, diğer taraftan CKMP lideri '46 ruhunu biz devam ettiriyoruz.' der. Bütün eski demokratları saflarına davet eder ve her iki partide bunlara ait kademedeki vazife verirken ve hatta CHP bu vatandaşları yanlarına çağırırken, AP kadrolarında eski DP'ye mensup şahısların bulunması acaba neden tasvip edilmemektedir..." sorusunu yöneltiyordu.³¹

İktidar-muhalefet ilişkilerinin gittikçe sertleştiği bu ortamda MBK'nin isteği üzerine İstanbul basını tarafından, Devlet başkanı Gürsel ile siyasi parti başkanlarının katılımıyla yuvarlak masa toplantısı önerildi. Gerçekte önerinin arkasında Yassıada kararlarının uygulanmasında ve yapılacak seçimlerin propaganda devresinde mevcut partilerin ve dayandıkları kitlenin tutumları ve bunları kendi başlarına bırakmanın tehlikeli olabileceğini düşünen Silahlı Kuvvetler Birliği bulunmaktadır. Toplantının amacı, yayımlanan ortak deklarasyona göre, "siyasi hayatımızın verimsiz, zararlı hatta tehlikeli çekişmelerden kurtarmak, partilerarası münasebetlerde medeni ve seviyeli bir ortam yaratmak ve 27 Mayıs ihtilalinin asıl gayesini teşkil eden demokratik hukuk devletini fiilen gerçekleştirmek" idi.³²

CKMP temsilcilerinin şahsen, AP, CHP, MSP, YTP'lilerin ise partileri adına imzaladıkları deklarasyonda genel olarak; meşruluğunu resmen kaybetmiş bir iktidara karşı yapılan 27 Mayıs 1960 ihtilalinin istismara konu edilmemesi, devrimlerimizin politika ve istismarlara konu yapılmaması, din konusunun hiçbir suret ve maksatla istismar edilmemesi, Yassıada Mahkemeleri ve sonuçlarının politik tartışmalar dışında tutulması, memleket için hayati önem taşıyan orman davasının hiç bir surette politik maksatlarla istismar edilmemesi, mevcut yönetimin tarafsız, tamamen dürüst ve serbest bir şekilde yapılmasını temin edeceği seçimlerin meşruluğu ve hukukiliğini gölgeleyecek tartışmalardan sakınılmasını, idari mekanizmanın istikrarı, devamlılığı ve tarafsızlığı prensibinin daima korunması ve parti teşkilâtı tarafından hiçbir surette idari mekanizmaya baskı ve müdahalede bulunulmaması, milli birlik ruh ve şuuru içinde her türlü bölgecilik, ayrımcılık, kin ve garaz gibi yıkıcı cereyanlara ortak cephe kurulması, millet huzurunda açıklanan ortak deklarasyonun ihtiva ettiği ilkelerin bütün siyasi parti kademeleri ve mensuplarınca benimsenmesi ve uygulanması, ocak ve bucaklarda parti teşkilâtının daha bir süre faydalı olmayacağına dair müşterek inancın teyidi; seçim sonrası siyasi tansiyonun memleket menfaatlerini zedelememesi için siyasi partileri müşterek bir anlayış içinde bulduklarını teyit etmeleri, milli bir hüviyet almış dış politikanın partilerarası tartışmalara konu yapılmaması, komünizm ile

mücadelede milli bir cephenin kurulması konularını içermektedir.³³

Alt kademe yapılan bu yuvarlak masa toplantısından sonra, Devlet Başkanı Gürsel, Başbakan yardımcısı Fahri Özdilek, MBK'sini temsilen Ekrem Acuner başkanlığında komite üyeleri, CHP, MSP, YTP, AP, CKMP genel başkanları ve yedişer kişilik delegasyonları ile yuvarlak masa zirve toplantısının gerçekleştirilmesi kararı alındı. 5 Eylül'de siyasi parti liderleri "milli deklerasyonu" imzaladılar. Bu bildiri YTP Genel başkanı Alican'a göre "demokratik siyasi bünyemizin yasasının ortak bir eser halinde milli hayata kazandırılmasıdır."³⁴ Ş.S. Aydemir, bildirinin hedefini ileriden ziyade günün davranışlarını sağlama bağlamaya yönelik olduğunu belirtmektedir. Bu bildiri özü itibarıyla başlatılan seçim dönemi ile bundan sonra kurulacak olan demokratik düzenin vesayet altına alınmak istenmesidir. Böylece siyasi partiler Yüksek Adalet Divanının vereceği kararlara etki edecek herhangi bir beyanda bulunamayacaklar ve hiçbir aşamada bu kararların tartışılmasına veya istismarına meydan vermeyeceklerdi.³⁵

Yuvarlak masa toplantısının ilk etkisi AP kurucularından Mehmet Yorgancıoğlu'nun, AP Yüksek Hakem Komitesi'nin ekseriyetle aldığı bir kararla AP'den resmen ihraç edilmesi oldu. Alican'ın daveti ile YTP'ye kayıt olan Yüksel Menderes te bu nedenle adaylıktan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu ortamda, MBK'si aleyhine beyannameler hazırlayan Ahmet Çiftçi adlı şahıs AP'ye hayli sıkıntılı günler yaşatmıştır. AP, bu siyasi faaliyetle hiçbir ilgisi olmadığını gazetelere verdiği beyanlarla kamuoyuna duyurduğu gibi bu şahıs da partiden ihraç edildi.³⁶ Ordunun genel eğilimi CHP'nin seçimleri kazanması ve iktidara gelmesidir. Bu nedenle AP'yi zayıflatmak için yeni demokrat partililer ve taraftarları yetkililerce tedirgin edilmekte ve haklarında kovuşturmalar açılmaktadır.³⁷

Bu gelişmeler karşısında AP seçim beyannamesinin hazırlanmasına daha büyük önem verdi. Seçim beyannamesinin kamuoyunu etkileyebilecek uzman kişilerce hazırlandığı belirtildi; Millî eğitim komisyonu: Sabri Esat Siyavuşgil ve Mümtaz Tarhan, dış politika: Suat Hayri Ürgüplü, Prof.Ethem Menemencioğlu, maliye: Memduh Yaşa, sanayi: Prof.Melih Koçer, Prof.Kudret Mavitan, ulaştırma: Enis Kansu, sağlık ve sosyal yardım: Ord.Prof.Dr.Kazım İsmail Gürkan, Dr.İhsan Önal, ayrıca bu konuda E.Şerif Egeli'den yardım istenecek. Ziraat: Cavit Oral, Tahsin Demiray, milli savunma; Necmi Öktem'in isimleri duyuruldu.

Ertesi gün komisyonlarda isimlerini gören birçok kişi olayla ilgisi olmadığını bildiren açıklamalarda bulundu. Suat Hayri Ürgüplü; "Bana gelip rica ettiler. Partilerin dış politikası nasıl olmalıdır, diye fikir vermeme istediler. Ben de evde, bilgi ve tecrübelerime dayanarak bir

yazı yazdım ve kendilerine gönderdim. AP ile hiç bir ilgim yoktur." Yaşa ise "Gazetenizin dünkü sayısında AP seçim beyannamesi hazırlayacak komisyon üyeleri arasında benim adım da zikredilmektedir. Haberin sayın Perin'le aramızdaki dostça bir temasın yanlış aksetmesinden doğduğu anlaşılmaktadır. Her teşekkürle ihtisasım dahilinde yardım yapmayı vazife saymakla birlikte vaktimin müsait olmayışı, AP'nin bu yolda yapılan teklifi yerine getirmeme imkân bırakmamıştır." Olay, sıkıyönetim komutanlığı tarafından incelemeye alındı. AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala başta olmak üzere, Mithat Perin, Mehmet Yaşar, Şinasi Osmalı, Necmi Öktem'in ifadelerine başvuruldu gibi İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından hazırlanan dosya Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına getirilerek İçişleri Bakanlığına sevk edildi.³⁸

Kapatılmış DP'yi iktidara taşıyabilmenin yolu AP+YTP'nin seçimlerden önce birleşmesini sağlamaktı. "... Bugün Türkiye'de parti bakımından realite şudur ki, ortada öteden beri devam edip gelen bir CHP ve bunu benimsemeyen kalabalık bir vatandaş kitlesi vardır" diyen Ali Fuat Başgil, AP, YTP ve CKMP'yi aynı gaye için yürüyen kardeş partiler olarak görmekte, AP ile YTP'nin hatta CKMP'nin içinde yer aldığı sağda birleşmenin gereğini vurgulamaktadır.

YTP, kendi örgütünü güçlendirebilmek için eski DP'lilerle temaslarını sürdürmektedir. Yüksel Menderes'in, Yassıada avukatlarından Talat Asal, Hüsmettin Cindoruk'un YTP'ye üye kaydedildiği, Nilüfer Gürsoy ve Samet Ağaoğlu'nun YTP'ye girecekleri açıklanıyordu. YTP Genel Başkanı Alican, "1946'da Demokrat Partiye ne kadar ihtiyaç varsa bugün de 1946 Demokrat Partisinin yerine geçecek Yeni Türkiye Partisine o kadar ihtiyaç vardır" açıklaması ile DP'nin tek ve gerçek temsilcisi olduğunu kamuoyuna duyurmak çabası içindedir. YTP'nin DP tabanına sahiplenmesi, AP tarafından yeni kurulmakta olan rejimi istismar olarak nitelendirildi.³⁹

YTP ve CKMP ise, AP'ni "muvazaa partisi" olmak, İnönü ve MBK ile anlaşmakla suçladılar. AP örgütü içinde yer alan muhafazakarlar ile eski demokratlar 27 Mayıs'a yönelik tepkilerini genel başkanları Gümüşpala'ya yönelttiler. Muvazaa partisi söylentileri Emekli Orgeneral Gümüşpala'nın genel başkan seçilmesi yakından ilgili görüldü. AP Trabzon mitinginde dağıtılan bildiride Gümüşpala'nın siyasete girmeden önce verdiği demeçte "siyasi hayata atılmam bahis konusu olursa büyük İsmet İnönü'nün saflarında bulunmayı tercih ederim" ifadesine dayanılarak, İnönü'nün emri ile AP'sini kurduğu iddia edildi. AP Samsun mitinginde de Gümüşpala'nın İnönü'nün elini öperken gösteren fotoğraflar dağıtıldı.⁴⁰

Yassıada Adalet Divanı, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri

Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan haklarında verdiği ölüm cezası, MBK'nin 15 Eylül 1961 gün ve 75 sayılı kararıyla onaylandıktan sonra yerine getirilmiştir. 28 Haziran'dan beri açıkça olmasada idamlardan söz edilmektedir. MBK üyelerinden 13'nün idamlara karşı olmalarına rağmen SKB'nin etkisi ile olaylar gelişmektedir. AP örgütü idamlara karşı çıkmaktadır. AP genel başkanı Gümüşpala ve Osma, Başbakanlığa giderek idamların önüne geçmek istediler. AP örgütü isyan halindeydi ve her yerde dağılma aşamasına gelmişti. AP'nin varlığının memleket menfaatleri bakımından büyük bir önemi bulunmaktadır. Yassıada kararlarının açıklanması ile daha AP örgütü karışmış ve istifalar başlamıştır. 18 Eylül Pazartesi günü gazetelerde Menderes'in beyaz gömlekle fotoğrafı görüldüğünde AP'deki karışıklık tam bir hiddet ve infial halini aldı. Genel merkeze telgraflar yağıyordu. Tepki bilhassa Ege'de oldu. İzmir'de kütle halinde istifalar AP idarecilerini çok heyecanlandırdı.⁴¹

AP idarecilerinin vermiş oldukları söze rağmen, infazları engelleyememeleri üzerine AP'de üç eğilim belirdi. Birinci grup, seçimlere hiç girilmemesini istiyordu. Diğer eğilim ise, genel başkanlığa Ali Fuat Başgil'in getirilmesiydi. Üçüncü grup ise temkinliydi; AP gibi kuvvetli bir parti ellerindeydi. Bunu kullanarak meclise girdikleri ve demokrasi işletilmeye başlandıktan sonra sorun çözülecekti. Bu grup AP'ye hakim olmayı başardı. Onların zaferi biraz da rejimin zaferi oldu.

AP 1961 seçim kampanyasında "Tehditler Türk milletini şahlandırmaya kafidir", "Politika entrika değildir", "Türk daima zulmü yok eder ve zulme de karşı durur" deyişleri ile 27 Mayıs 1960 İhtilâline duyulan tepkiler ifade edildi. AP'nin mücadelesi 27 Mayıs'a karşı "nefis müdafaası" olarak görülüyordu. Kaldı ki partiler arasındaki sert tartışmaları önlemek ve özellikle mitinglerde darağacı şeklindeki hoparlör teli taşıyıcıları kullanan AP'yi uyarmak için Gürsel ve Milli Birlikçiler sık sık devreye girmektedirler.⁴² CHP'nin 1961 seçimleri için yayımladığı bildiride yeni birşey yoktur. YTP, eski DP oylarını almak için kurulmasına rağmen zaman zaman Menderes ve DP'nin izlediği siyasaları eleştiren, Gürsel'i destekleyen uzlaşmacı siyasa ile toplumu etkisi altına alamamış, devlet partisi imajının yerleşmesine yol açmıştır. CKMP de DP oylarını alarak parlamentoya girmenin hesabını yapıyordu.

15 Ekim 1961 günü nisbi temsil sistemi ile milletvekili ve çoğunluk sistemine göre senatör seçimleri yapıldı. Seçim sonuçlarına göre CHP 173, AP 158, YTP 65, CKMP 54 milletvekili dağılımına sahipti. Senato seçimlerine göre AP 71, CHP 36, YTP 27, CKMP 16 sandalye sayısına sahip oldular.⁴³

CHP ile AP arasındaki oy farkı yüzde 2'den ibaretti. 25 Ekim

1957'de yapılan seçim sonuçları ile kıyasladığımızda; DP'nin yüzde 47.70 oyu, CHP'nin ise 40.82 oyu vardı. Muhalefetin (CHP+MP+CKMP) toplam oyu yüzde 51.84 idi. Oysa 15 Ekim 1961 sonuçlarına göre CHP'nin % 36.7; DP'nin yerine kurulan AP+YTP'nin % 48.5 oyu mevcuttu. Muhalefetin ise (AP+YTP+CKMP) toplam oyların % 62.3'ne sahip olması önemlidir. CHP, mecliste 173 milletvekili ile en büyük parti haline gelmiş gibi gözükmesine karşın AP ile arasındaki fark sadece 15 olup, DP'nin devamı olan AP+YTP milletvekillerinin sayısı 223'ü bulmaktadır.

1961 seçim sonuçları MBK ve SKB açısından tam bir yenilgi olarak görüldü. AP ve YTP'nin kuruluş amaçları, seçim propaganda döneminde işledikleri temalar ve seçim sonrası ortaya çıkan parlamento aritmetiği, MBK ve SKB'nde beklediğini bulamamanın huzursuzluğunu yaratmıştır. Bu durumda ne yapılabileceği konusu gündeme gelmiştir.⁴⁴ Rejim devamlı olarak Silahlı Kuvvetlerin vesayetinde olamayacağı gibi, ordunun güvenini kazanamamış bir partinin iktidara gelmesi de düşünülemezdi. Kaldı ki, 27 Mayıs hareketinin toplumsal temele oturtulması konusunda hiçbir çaba harcanmamıştır. "Biz politikacılar gibi oy kaygısında değiliz; ödün vermeyiz" görüşü MBK'ne egemen olmuştur. Oysa tek partili en otoriter rejimler bile dayandıkları toplumsal sınıf ve katmanların oylarına ve güçlü desteğine gereksinme duyar.⁴⁵ Bu tutum, tabanın siyasal tercihini değiştirmede olduğu gibi devrik DP tabanının seçimden büyük bir güçle çıkması sonucunu getirmiştir.

15 Ekim sonuçlarına göre parlamento aritmetiği hiçbir partinin tek başına hükümet kurmasına olanak vermemektedir. Bu durumda iki veya daha çok partinin birlikte hareketle karma hükümet kurmaları bir zorunluluktur. AP+YTP+CKMP'nin CHP'yi muhalefette bırakarak, ortak kabine kurmalarının belirginleşmesi, ordu içinde hoşnutsuzluğu artırmaktadır. Bu dönemde iktidar SKB diye bilinen gücün elindedir. MBK'nin tersine ordu tabanına ve hiyerarşisine dayanan SKB'ne mensup subaylar, yeni parlamentonun açılmaması, hatta MBK'nin de tasfiye edilerek askeri yönetimin sürmesi görüşünü savunmaktadır.⁴⁶

Ordu ve kamuoyunda varolan gerginlik Cumhurbaşkanlığı seçimi sorunu ile tansiyonu iyice yükseltmiştir. CHP'liler tarafından Devlet başkanı Gürsel benimsenmişti. AP içinde cumhurbaşkanı adayı olarak Prof.Dr.Ali Fuat Başgil önerildi. Başgil'i AP içinde destekleyen hizip aşırı sağcı görünen ve sayıları 15-20'yi bulan muhafazakar milletvekilleri idi. Parti içinde etkili olan idealistlere göre Başgil, partinin değil muayyen görüşün adamıdır. Atatürk devrimlerinden yana olmayıp, gericilerin temsilcisi kimliğinde görülmektedir. Birleştirici olması gereken cumhurbaşkanlığında bilâkis ayırıcı kalacak ve özellikle böyle bir intikal devresinde özlenen huzur, sükun ve hatta tarafsız bir

idare dahi kurulamıyacaktı. Başgil'i destekleyen ve aleyhinde bulunan milletvekilleri ve senatörler arasında sert tartışmalar çıkmaktadır.⁴⁷

AP, CHP, CKMP ve YTP'ne mensup milletvekili ve senatörlerden 120 kişinin imzasının bulunduğu bağlılık belgesine dayanarak Başgil, Cumhurbaşkanlığı adaylığını açıkladı. Gürsel'in adaylığını destekleyen MBK ve yakın çevresi, Başgil'in adaylığını "sureti katiyede" istemediklerini, AP yöneticilerine duyurarak bu yöndeki gelişmelerin engellenmesini istemiştir. Başgil'in adaylığına büyük tepki veren Gümüşpala, Başgil'e desteğin sürmesi halinde partiden ayrılacağını açık bir dille ifade etmiştir: "... aksi vaziyet karşısında şerefle başladığım tarihi vazifemi bırakarak sine-i millete dönmeye razıyım." MBK'nin isteği ile gerçekleşen görüşmenin sonucunda Başgil, senatörlükten istifa ederek Ankara'dan ayrılmıştır.⁴⁸

SKB'ne mensub 10 general ve amiralle, 28 Albay'ın imzaladığı 21 Ekim protokolünde ordunun tekrar iktidara el koyması kararı vardır. Bu protokolden her nasılsa haberdar olan İnönü, böyle bir teşebbüsün kesin ve açık olarak karşısında bulunduğunu belirterek, temaslar başlatmıştır. Başka çözüm yolları denenmeliydi. Genelkurmay başkanı ve SKB başkanı Sunay, kuvvet komutanları ile başlıca askeri şahsiyetleri makamında toplandı. Aynı gün İnönü de Başbakanlıkta parti liderleri ile temasa geçti. Ordunun dört maddelik isteği vardı; Gürsel'in cumhurbaşkanlığı garanti edilecekti; Eminsular tekrar orduya alınmıyacaklardı; 147'ler üniversiteye dönmiyeceklerdi; Yassıada suçları affedilmeyecekti. İnönü'nün yürüttüğü temaslar sonucunda Birinci maddenin kabul edilmesi, ikinci maddenin kalkması, 147'ler maddesinin de kalkması kararları alındı. Yassıada suçları affedilmeyecek maddesine "şimdilik" kaydı konuldu. Bu anlaşmanın duyurulması 24 Ekim'de Çankaya'da Kumandanların ve SKB temsilcilerinin önünde parti liderleri bir masa başı toplantısı yaptılar. Bu şartları kabul ettiler. Böylece 25 Ekim darbesi ve 21 Ekim protokolü tarihe karıştı.⁴⁹

Gürsel, 26 Ekim 1961'de 607 oyun 434'nü alarak Cumhurbaşkanı seçildi. Siyasal gerginlik Senato ve Millet Meclisi Başkanlık seçimlerinde de yaşandı. Senato başkanlığına AP'nin önerdiği Suat Hayri Ürgüplü seçildi. Millet Meclisi Başkanlığı AP ile CHP arasında aday konusunda anlaşmazlığa yol açtı. Mecliste çoğunluğu olan CHP, Fuat Sirmen üzerinde ısrarlı iken, AP Nihat Erim'i önermiştir. Yedi gün süren başkanlık krizi, dokuzuncu turda Fuat Sirmen'in seçilmesiyle sona erdi.⁵⁰

Şimdi de ortada bir hükümet sorunu vardı. CHP örgütü muhalefette kalınması, milli koalisyon adıyla kurulacak hükümete girilmemesi, hele AP ile koalisyona hiç yanaşılmamasını önermektedir.

AP örgütü de hükümete girmemeyi, sert bir muhalefet örneğini savunmaktadır. CHP ile koalisyona karşı çıkılmakta, AP+YTP+CKMP koalisyon hükümeti önerilmektedir.

15 Kasım 1961 günü yirmiiki milletvekili ve senatör tarafından, İnönü başbakanlığında hükümetin kurulmasına dair önerge AP Meclis grubuna sunuldu. Oylama sonucunda 89 hayır, 87 evet, 14 çekimser oy çıktı. Karışıklığın uzaması üzerine Genel başkan Gümüspala kürsüye çıkarak "madem ki temayül müsavut dairesindedir. O halde genel idare kurulu fiilen vazifesine başlayacak ve koalisyon mevzuunda alacağı kararı size bildirecektir" demiştir. Bu esnada 14 çekimser oyunun sahiplerinden 6'sının evet dedikleri bildirildi. Ve Gümüspala "grup temayülünün çoğunlukla koalisyoncu" olduğunu bildirdi. AP örgütünde koalisyonun kurulmasına yönelik olarak, Çankaya protokolüne rağmen siyasal affin gündeme getirilmesi hükümet bunalımına yol açmıştır. Parti liderlerinin, demokratik rejimin çalışması için imzaladıkları protokole sahip çıkmaları sonucunda ordunun etkisiyle AP-CHP koalisyonu kuruldu. 20 Kasım 1961 günü 27 Mayıs sonrası ilk Bakanlar Kurulu açıklandı.

DİPNOTLAR

- 1 Enver Ziya Karal, **27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşumu**, MEB yay., İstanbul, 1960, ss. 15-16
- 2 Dr.Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilâli**, İstanbul, 1997, ss.243-246
- 3 Haydar Tunçkanat, **27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)**, Çağdaş yayınları, İstanbul, 1996, s.269.
- 4 Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1960)**, Türkçesi: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1994, s.195.
- 5 Özdağ, **a.g.e.**, s.248
- 6 Özdağ, **a.g.e.**, s.250
- 7 Kurtulu Kayalı, **Ordu ve Siyaset**, İstanbul, 1994, s.72.
- 8 Ali Gevgili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam yayınevi, İstanbul, 1987, s.163.
- 9 Feroz Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971**, Bilgi yayınları, İstanbul, 1976, s.219.
- 10 **Cumhuriyet**, 10-11 Temmuz 1960.
- 11 Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C:III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.504.

- 12 Özdağ, **a.g.e.**, s.329.
- 13 Tunçkanat, **a.g.e.**, s.325. Geçici Anayasa'nın 1. maddesi şu şekildedir: Milli Birlik Komitesi, yeni anayasa ve seçim kanunu demokratik usullere uygun olarak kabul edilip buna göre en kısa zamanda yapılacak genel seçimlerle yeniden kurulacak olan Türkiye Büyük millet meclisi'ne iktidarı devredeceği tarihe kadar Türk milleti adına hakimiyet hakkını kullanır. Türkiye Büyük millet Meclisi'nin Teşkilatı Esasiye Kanununa göre sahip olduğu bütün hak ve yetkiler bu süre içinde, Milli Birlik Komitesi'ne aittir.
- 14 Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih 1900-1980", (ed).Sina Akşin, **Çağdaş Türkiye 1908-1980**, İstanbul, Cem yay., 1989, ss.196-197
- 15 Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, s.201
- 16 Tefvik Çavdar, "Demokrat Parti", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim yayınları, Cilt:8, İstanbul, 1983, s.2089
- 17 Hanife Kuru, **Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi**, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, İzmir, 1996, s.13.
- 18 Çağlar Kırçak, **Türkiye'de Gericilik 1950-1970**, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s.107.
- 19 Feroz Ahmad, **a.g.e.**, s.274.
- 20 Metin Toker, **İsmet Paşa'yla On Yıl 1960-1961**, c.III, Akis yay., Ankara, 1967, s.204.
- 21 Kuru, **a.g.t.**, s
- 22 Kuru, **a.g.t.**, s.
- 23 Feroz Ahmad, **Kronoloji**, s.232.
- 24 **Cumhuriyet**, 25.5.1961.
- 25 **Cumhuriyet**, 29.6.1961.
- 26 Cihat Baban, **Politika Galerisi (Büstler ve Portreler)**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s.255, Aydemir, **a.g.e.**, cilt:III, s.534.
- 27 Aydemir, **a.g.e.**, s.560.
- 28 Aydemir, **a.g.e.**, s.534
- 29 Feroz Ahmad, **Kronoloji**, s.234.
- 30 Kuru, **a.g.t.**, s.22
- 31 **Cumhuriyet**, 26 Temmuz 1961.
- 32 Baban, **a.g.e.**, s.457
- 33 Tunçkanat, **a.g.e.**, s.438.
- 34 Melek Çolak, **Yeni Türkiye Partisi**, DEÜ.Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, İzmir 1997, s.64.

- 35 Aydemir, **a.g.e.**, s.538; Güngör Cemalettin, **27 Mayıs ve Partileşme Sorunu**, Ankara, 1992, s.121.
- 36 Kuru, **a.g.t.**, s.23.
- 37 Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, s.204.
- 38 **Cumhuriyet**, 7.8.1961.
- 39 **Cumhuriyet**, 5.10.1961.
- 40 **Yeni Forum**, Mart 1991, s.37.
- 41 Toker, **a.g.e.**, s.217-222.
- 42 Hikmet Bila, **Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası**, Milliyet yayınları, İstanbul, 1987, s.259.
- 43 **Türkiye İstatistik Yıllığı**, 1989, TC. Başbakanlık DİE, s.140.
- 44 Muhsin Batur, **Anılar ve Görüşler,  Dönemin Perde Arkası**, Milliyet yay., İstanbul, 1985, s.202.
- 45 Çağlar Kırçak, **Türkiye'de Gericilik 1950-1960**, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s.114.
- 46 Talāt Turhan, "Silahlı Kuvvetler Birliği" Darbeler, "Demirkatlar" ve 27 Mayıs, Hazırlayan: Sadık Göksu, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1992, s.184.
- 47 Hanife Kuru, **a.g.t.**, s.27.
- 48 Hikmet zdemir, **Ordunun Olağandışı Rolü**, İz yayıncılık, İstanbul, 1994, s.169.
- 49 Aydemir, **a.g.e.**, s.565.
- 50 Kuru, **a.g.t.**, s.30